

Balyanlar değil İstefan

Kimileri ona Boğaz'ın incisi diyor. Ortaköy kıyısına kondurulan Büyük Mecidiye Camisi 3 yıl süren restorasyonundan sonra önceki gün yeniden ibadete açıldı. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın açılışını yaptığı cami İstanbul Boğazı'nın değişken ışıklarını caminin içine taşıyan büyük pencereleriyle bilinir. Sultan Abdülmecid tarafından 161 yıl

önce yaptırılan cami hakkında bildiğimiz bir diğer şeyse Balyan ailesi tarafından yapıldığı. 1853'te dönemin padişahı Sultan Abdülmecid tarafından Mimar Nigoğos Balyan'a neo barok tarzında yaptırıldığı iddia edilen camiyle ilgili önemli bir iddia Dr. Şefaettin Deniz'den geldi. Post doktora döneminde Büyük Mecidiye Camisi'ni ele alan Deniz, oldukça ilginç bilgilere ulaşmış. Deniz'in Osmanlı Arşivleri'nde şimdilik 6 ay süren çalışması sonucunda meşhur Büyük Mecidiye Camisi'ni Balyanların yapmadığı ortaya çıktı. Peki, camiyi kim inşa etti? Deniz, incelediği 93 icmal inşaat defterinden yola çıkarak 'Artin Kalfa marifetiyle yaptırılmakta olan cami, Kalfa'nın dışarıya gitmesi nedeniyle tamamlanamadı. Kalfanın ne zaman döneceği bilinmediğinden ve caminin bu şekilde bırakılması uygun olmadığından Hırka-i Saadet Camii'nin kalfası İstefan Kalfa eliyle bitirilmesi münasip görüldü' diyor. Tüm bunlar da arşivlerde bulunan inşaat defterlerinde mühürlerle birlikte bulunuyor. Caminin devir teslim işlemi, yine inşaat belgelerindeki bilgilere göre Eylül 1850'de gerçekleşmiş. Artin Kalfa 3 kişilik bir ekipte, işbaşı Evanis ve yazıcı Garabet ile çalışırken bir nevi ekibiyle gelip yine ekibiyle gitmiş. Artin Kalfa'dan sonra İstefan Kalfa, işbaşı Yanko ve yazıcı Dimitri ile caminin inşasına devam etmiş. Ortaköy Camii'nin inşasında adı geçen 13 ustadan 10'u Gayrimüslim, 3 tanesi ise Müslümanmış.

AMACIM HAKKI TESLİM ETMEK

Deniz'in çalışmasını amacı; Ortaköy Camii'nin inşasında gayrimüslim tebaanın rolünü ortaya çıkarmak, bu cami hakkındaki yanlış bilgileri orijinal kaynaklardan istifade etmek suretiyle düzeltmek. Zaten kendisi de Balyanlarla bir derdi olmadığını, sadece hakkı teslim etmek için çalıştığını söylüyor. Deniz sözlerine şöyle devam ediyor: 'XIX. Yüzyıl İstanbuluna ait saray, kasır, köşk, kışla, cami, su tesisi, okul, türbe, saat kulesi ve karakol gibi yapıların büyük çoğunluğunun inşası Balyan ailesine mal edilmiş. Pars Tuğlacı, Ortaköy Camii'nin de Sultan Abdülmecid tarafından Nigoğos Balyan'a yaptırıldığını iddia etmiştir. Ancak gerek 93 inşaat defterinde gerekse keşif defterinde Nigoğos Balyan'ın ismi kesinlikle geçmiyor'

POST DOKTORA ÇALIŞMASI

Ortaköy Camii, tarihçiler tarafından şimdiye kadar incelenmedi. Bu açığı gören Deniz, 'Mimarlık tarihçileri cami in daha çok mimari boyutuna odaklanmışlar ancak inşaat defterlerinden istifade etmemişler. Ansiklopedik bilgiler dışında Ortaköy Camii ile ilgili herhangi bir çalışma da yoktu. Osmanlı Arşivi'ne gittim. İlk inşa edilmesinden itibaren süreçle ilgili yüzlerce belge buldum. Ankara'da da Vakıflar Arşivi'nde binlerce belge gördüm. İnşa süreci mimarlık, yapı ve teknik tarih açısından önemli bir kaynak olacaktı' diyerek çalışmaya başlama sürecini özetliyor. Gazi Üniversitesi Tarih Öğretmenliği bölümü mezunu

Deniz, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü'nde. 3. Selim'in sadrazamı Safranbolulu İzzet Mehmet Paşa'nın vakıfları üzerine doktora çalışması yapmış. 'Doktora sonrası bir nevi post doktora çalışması yapmak istedim' diyen Deniz sözlerine şöyle devam ediyor: 'Ben aslında caminin tarihsel sürecini masaya yatırmak istiyordum. Çok önemli tarihi görüşmeler yapılmış bu camide. Trablusgarb'dan gelen devlet büyükleriyle burada görüşülmüş. Sultan Abdülmecid Cuma selamlığına buraya gelirmiş.'

YÜKSEK ÜCRETİ ARTIN ALIYORDU

Ortaköy Camii inşaatının hangi bölümlerinin ne kadar maliyetle inşa edilebileceğine dair hazırlanan defterin sonunda mührü bulunan kişi Seyyid Abdülhalim Efendi. Ayrıca Ortaköy Camii İcmal İnşaat defterlerinin hiçbir yerinde Nigoğos Balyan ismine rastlanmadığına ve camiiin kalfası olarak kayıtlarda Hoca Artin ve İstefan Kalfa'nın isminin geçtiğine göre camii inşa eden kişinin Nigoğos Balyan olma ihtimali yok. Deniz, yine defterlerden edindiği sonuca göre iddiasını güçlendiriyor: 'Ortaköy Camii İcmal İnşaat defterlerinde camiiin kalfası olarak en yüksek ücreti alan kişi Hoca Artin Kalfa olduğuna göre, camii inşa eden kişinin Nigoğos Balyan olma ihtimali yok. Bütün bu bilgilerden hareketle bu mevzuda şu söylenebilir: Ortaköy Camii'ni inşa eden Nigoğos Balyan değil.'

NİGOĞOS DEĞİL ARTIN

Deniz, çalışma kapsamında Balyan ailesinin şeceresini de çıkarmış. Bunun nedeni ise bu aileden fertlerin isimlerinin inşaat defterinde olup olmadığını teyit etmekmiş. Deniz '19. yy'da inşa edilen tüm mimari eserlerde arşiv çalışmaları yaparak gerçeğin ortaya çıkarılması lazım. Burada amacımız Balyanlara karşı olmak değil hakkı teslim etmek. Ortaya çıkan sonuç etnik olarak bir şey değiştirmiyor. Nigoğos değil de Artin Kalfa yapmış' diye de belirtiyor.

Minareler Oseb'e verilmiş

Yine arşivlerden çıkan belgelere göre caminin detay işçiliklerinde de gayrimüslümler çalışmış: 'Deniz kenarındaki rıhtımları duvarcı baaşı Acı Mihal'e verilmiş. Cami etrafının som duvarları seng-i küfekiden inşa olunmak kaydıyla taşçı başı Agop zimmiye verilmiş. Daha sonra Acı Kırkor'da Agop'a eşlik etmiş. Caminin duvarları hamamcı başı Ohannes tarafından yapılmıştır. Caminin minareleri taşçı Oseb'e, minarelerin kürsüleri ise taşçıbaşı Acı Epostol'e verilmiş. Somaki taklidi sıvaları Hoca Abraham, kalem işlerini kalemkâr ustası Barborina, dökme pencere şikleleri ve parmaklıkları dökme ustası Talbar yapmış. Mimer-i şerif maktu olarak taşçı Arakil'e, doğrama işleri doğramacıbaşı Hodavir'e verilmiş.

Elinde bulunan 5 bin belgeyi tek tek inceleyecek olan tarihçi, yaklaşık 2 yıl sonra daha farklı ve sağlam bilgilere ulaşacağını düşünüyor. Burada akıllara acaba caminin mimarı Balyan, kalfaları mı farklı sorusu geliyor. Deniz 'Zaten mimarın Balyan ailesi olduğu iddia edilmiyor. İnşa eden aile Balyanlardır deniliyor. Mimarına dair birkaç tahmin var ama kesin bir şey söylemek için erken' cevabını veriyor.

Hafta tatili pazar günü

Kargir olarak inşa edilen caminin yapımına 22 Ocak 1849 Pazartesi günü başlanmış. Son inşaat defterindeki tarih de 3 Temmuz 1854 olduğuna göre caminin bitiriliş yılı olarak 1854 gözüküyor. Caminin mesai günleri pazartesiden cumartesiye kadar. Yani hafta tatili pazar günü. Deniz bunu şöyle açıklıyor: 'Çalışanların çoğunluğu gayrimüslim olduğu için Osmanlı'da izin günü cumayken, camide çalışanlara kolaylık sağlanarak pazara alınmış. Tabii bu bir tarihçi olarak benim çıkardığım bir sonuç. Kesin bilgidir diyemeyiz.'

Kaynak:<http://yenisafak.com.tr/pazar-haber/balyanlar-degil-istefan-08.06.2014-656745>